

El romànic del temps d'Oliba

Castells, esglésies
i monestirs restaurats
per la Diputació de
Barcelona

Exposició itinerant

Diputació
Barcelona

L'exposició «El romànic del temps d'Oliba» està organitzada per la Diputació de Barcelona i comissariada per la documentalista Maria Antònia Carrasco, l'arquitecte Joan Closa, l'historiador de l'art David Galí i l'infògraf Jordi Grabau.

La mostra exhibeix les característiques arquitectòniques i funcionals de diferents edificis, exemplificats en els casos del castell de Boixadors (Sant Pere Sallavinera, l'Anoia), de l'església de Santa Maria de Matadars (el Pont de Vilomara i Rocafort, el Bages) i del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà, el Berguedà).

Paral·lelament, s'explica el procés de restauració que ha efectuat el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona (SPAL) en aquests monuments, el qual en garanteix la conservació per a les generacions futures a través d'estudis previs, projectes i obres. L'SPAL s'encarrega d'assessorar i de donar suport tècnic, científic i econòmic als ajuntaments en la protecció i la valoració del seu patrimoni arquitectònic, arqueològic i urbanístic.

Des de fa més de cent anys, la Diputació de Barcelona, a través del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, ha salvaguardat i restaurat alguns dels edificis més representatius del romànic català del temps d'Oliba (972-1046). La Diputació ha intervingut en 33 castells, 135 esglésies i 14 monestirs romànics d'aquella època, que es concentren, majoritàriament, en les comarques barcelonines.

L'SPAL

El Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL) va ser la primera institució d'una administració pública espanyola dedicada a la salvaguarda, conservació i restauració del patrimoni monumental.

Va ser fundat per la Diputació de Barcelona el 9 de juny de 1914 amb el nom de Servei de Catalogació i Conservació de Monuments (SCCM) i sota els auspicis de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1986 canvià de nom per passar a dir-se Servei de Patrimoni Arquitectònic, i el 1993 se li va afegir l'adjectiu local.

Inversions

La inversió que la Diputació de Barcelona destina anualment en actuacions en patrimoni arquitectònic a través de l'SPAL ascendeix a 4.173.994,72 euros (pressupost del 2023).

L'any 2017, la corporació va aprovar el Programa complementari de reforma i millora d'equipaments locals en el marc del Pla Xarxa de Governos Locals 2016-2019, que va posar a l'abast dels municipis 23,5 milions d'euros per a obres i/o actuacions de consolidació, reforma i rehabilitació d'edificis monumentals, ateneus i jaciments arqueològics.

Entre els anys 2022 i 2023, la corporació ha donat ajuts per valor de 25.120.931 euros a través del Programa sectorial de rehabilitació i millora d'edificis, edificacions i jaciments arqueològics locals amb valor patrimonial, del Pla de concertació Xarxa de Governos Locals 2020-2023.

La inversió feta a l'església de Santa Maria de Matadars entre 2003 i 2021 va ser d'1.528.594,56 euros. La inversió al castell de Boixadors, des de l'any 1996, ha estat de 886.355,80 euros, dels quals 91.000 provenen del Ministeri de Foment i 24.908, de la Generalitat de Catalunya. I la inversió al monestir de Sant Llorenç, des de l'any 1996, ha estat de 7.322.811,86 euros.

El temps d'Oliba

Oliba va exercir de noble, abat i, a partir del 1018, bisbe de Vic. Va viure les profundes transformacions socials, polítiques i econòmiques produïdes a l'Europa occidental entorn de l'any 1000. En aquest context, va obrir-se pas un nou estil artístic, el romànic, al qual s'adscriuen castells, esglésies i monestirs construïts o reformats per iniciativa d'Oliba, un dels grans impulsors del romànic català. D'aquí que el personatge històric d'Oliba esdevé també fil conductor de l'exposició.

Aquests monuments del romànic es van convertir en elements vertebradors del territori i de la població que els habitava, en ple procés de feudalització d'una zona de frontera sota domini del regne de França, que limitava amb l'Al-Andalus.

Situació històrica: l'Europa de l'any 1000

L'Europa dels segles X i XI estava dividida en diversos regnes on el cristianisme era la religió majoritària. A l'Europa occidental tenien un gran poder l'emperador del Sacre Imperi Romanogermànic i el papa de Roma, mentre que a l'Orient, juntament amb l'islam, que també controlava la riba sud de la Mediterrània, l'imperi Bizantí seguia sent un estat fort i poderós.

Els comtats catalans formaven part de la Marca Hispànica, una franja de territori sota domini del regne de França que limitava amb l'islam de l'Al-Andalus. D'aquests comtats, el més important era el de Barcelona, ja que el seu comte tenia un cert control polític sobre els altres. De la mateixa manera, bisbes i abats també contribuïen a aquest ordre amb monestirs i parròquies.

El sud de l'actual territori català estava en mans musulmanes, tot i que, progressivament, els comtes cristians van anar conquerint-lo i incorporant-lo als seus dominis.

Els canvis a l'Europa de l'any 1000

Des del segle X, la dependència política dels comtats catalans amb el regne franc es comença a afeblir. L'any 988, el comte de Barcelona Borrell II no va renovar el jurament de fidelitat al monarca franc Hug Capet.

A partir de l'any 1000, Europa va viure un procés conegut com a feudalització. Als comtats catalans, aquest fenomen va suposar un increment del poder de la noblesa i de l'estament eclesiàstic, que van apropiar-se de certes atribucions dels reis francs, com ara la justícia.

Al segle següent, aquesta poderosa aristocràcia va iniciar l'expansió cap als territoris més enllà del riu Gaià, dominats pels sarraïns. Bàsicament, la societat estava dividida entre governants i governats. Els primers eren els comtes, la noblesa i l'alta jerarquia eclesiàstica, fornida de membres de les diferents nissagues comtals. Els segons estaven formats per un petit percentatge d'artesans i una immensa massa camperola, que fins al segle X havia aconseguit mantenir certa autonomia, però que amb el procés de feudalització va quedar completament subjugada.

El nou estil arquitectònic: el romànic

L'art romànic és el primer estil arquitectònic unitari que s'estén per tot Occident després de la caiguda de l'imperi Romà. Parteix de les tradicions locals i rep la influència d'altres estils artístics, com els d'arrel romana, carolíngia, borgonyona, franca o, fins i tot, bizantina.

Un dels seus trets fonamentals és l'estreta relació amb la religió cristiana, ja que l'art va restar al servei de Déu i s'utilitzava per lloar-lo i divulgar la seva doctrina.

Als comtats catalans, aproximadament a partir de l'any 1000, l'arquitectura autòctona va començar a conviure amb noves formes pròpies del romànic. Va generalitzar-se l'ús de portes i finestres d'arc de mig punt i de la volta de canó per cobrir espais.

Església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà), 2008

L'època de l'art romànic: castells, esglésies i monestirs

Al nostre territori, el període inicial del romànic va coincidir amb una important activitat constructora de castells, esglésies i monestirs. Les fortaleses, edificades per la noblesa en ple procés de feudalització, van esdevenir un element per controlar els territoris i la població que els habitava, generalment al marge de l'esfera comtal.

En aquell moment, les esglésies i els monestirs van proliferar per tot el continent europeu i es van convertir en un altre mecanisme de poder impulsat per les famílies comtals, i sovint enfrontat amb la petita noblesa.

La xarxa de parròquies dels bisbats va oferir protecció als pagesos –que pagaven diferents rendes eclesiàstiques per les collites– mitjançant la creació de sagreres al voltant de les esglésies. Els monestirs, que en alguns casos van ser fundats i controlats directament per les nissagues comtals o per la noblesa, van tenir el mateix paper.

El bisbe Oliba va tractar amb comtes i nobles per consolidar –i, en alguns casos, recuperar– els dominis del bisbat i establir el límit territorial de la diòcesi osonenca mitjançant pactes i negociacions conciliadores. El seu caràcter dialogant el va portar, fins i tot, a exercir la mediació en disputes entre nobles i comtes.

A més, va promoure la celebració d'assemblees de pau i treva de Déu. Aquestes trobades es van originar a França arran d'una reunió a Toluges (Rosselló) el 1027 sota la presidència d'Oliba, i es van estendre per tot Europa. En aquestes assemblees es van disposar una sèrie de preceptes per protegir pagesos, religiosos i béns eclesiàstics de la violència dels nobles, que van ser amenaçats amb l'excomunió si els contravenien.

Els castells d'avançada a la frontera i als territoris de la Catalunya Vella

En temps del bisbe Oliba, la majoria de fortaleses dels territoris catalans tenien origen en l'antiguitat tardana (segles v-viii). També se'n van bastir de noves per respondre a les necessitats defensives davant del perill sarraí. A partir de les restes esparses que avui coneixem, es dedueix que els castells prefeudals (segles ix-x) devien estar constituïts per una o més dependències disposades en un espai protegit per alguns murs perimetrals, tant de pedra com de tàpia, en els quals també podia alçar-se una torre de pedra, generalment quadrada.

Els castells del segle xi acostumaven a tenir una torre de planta circular, l'anomenada torre de l'homenatge, amb una porta elevada per dificultar l'accés als atacants. Podia estar envoltada per muralles o estructures més austeres, que formaven un recinte clos amb algunes estances, serveis per a la milícia i una capella, que també podia ser fora.

Oliba era fill del comte de Cerdanya, Conflent i Besalú Oliba Cabreta –que també senyorejava els territoris del Berguedà i del Ripollès– i besnet de Guifré el Pilós. Aquests

dominis incloïen una gran quantitat de fortaleses termenades, que eren controlades directament o mitjançant el vassallatge de la petita noblesa. Oliba, tot i no ser l'hereu d'aquests territoris, va exercir certes funcions administratives i judicials pròpies d'un comte al Berguedà.

Conjunt monumental de Coaner (Sant Mateu de Bages)

A continuació, es llisten els castells del temps d'Oliba restaurats en els quals ha actuat la Diputació de Barcelona:

1. Castell de Balsareny
2. Castell de Montbui (Bigues i Riells)
3. Castellet de Godmar (Callús)
4. Castell de Cànoves (Cànoves i Samalús)
5. Castell de Cardona
6. Castell de Castelldefels
7. Torre de defensa del castell (Castellet i la Gornal)

8. Antic castell d'Esparreguera
9. Castell d'Eramprunyà (Gavà)
10. Castell de Jorba
11. Castell de la Bisbal (la Bisbal d'Empordà)
12. Castell de Sant Genís de Rocafort (Martorell)
13. Castell de Mediona
14. Torre de Moja (Olèrdola)
15. Castell Vell d'Olivella
16. Castell d'Orís
17. Castell de Rajadell
18. Torre de defensa d'en Xirau (Riner)
19. Castell de Saldes
20. Castell de Sant Martí (Sant Martí Sarroca)
21. Castell de Castelltallat (Sant Mateu de Bages)
22. Torre del castell de Coaner (Sant Mateu de Bages)
23. Castell de Sota-ribes (Sant Pere de Ribes)
24. Castell de Boixadors (Sant Pere Sallavinera)
25. Castell de la Tossa (Santa Margarida de Montbui)
26. Castell de Besora (Santa Maria de Besora)
27. Castell de Santa Maria de Miralles
28. Castell de Sitges
29. Castell de Subirats

30. Castell de Súria

31. Castell de Tagamanent

32. Torre de Palau (Terrassa)

33. Castell de Vacarisses

El castell de Boixadors

Oliba, com a bisbe de Vic, va emprendre la recuperació del límit occidental de la diòcesi –afectat per les ràtzies sarraïnes dels anys 985 i 1003–, on va promoure la construcció i reparació de castells, com ara els de Calaf, Tous, Montbui o Queralt. En aquest conjunt de castells de frontera s'inclou el castell de Boixadors.

El conjunt del castell de Boixadors i de l'antiga església parroquial de Sant Pere està encimbellat al capdamunt d'un turó, al nord del terme municipal de Sant Pere Sallavinera, a la comarca de l'Anoia.

Està documentat l'any 1014 i formava part de la xarxa de torres de frontera de les terres altes de l'Anoia pels volts de l'any 1000. D'aquesta època deuen datar la torre mestra (l'element més representatiu del castell), algunes estructures de l'entorn i l'església de Sant Pere, un temple erigit segons els cànons del primer art romànic. Entre els segles XIV i XVIII, el recinte va esdevenir un veritable castell, amb un perímetre defensat per muralles i amb diferents dependències residencials i de servei.

El castell va ser declarat monument històric l'any 1949, en virtut del decret de protecció de castells espanyols aprovat aleshores. El setembre de 1971, els seus propietaris van cedir-lo a l'Ajuntament de Sant Pere Sallavinera amb la condició que es fes càrrec de la restauració i li donés ús. Llavors, el consistori va sol·licitar ajuda a la Diputació de Barcelona, que va actuar sobre el conjunt per mitjà del Servei de Monuments (actual SPAL) en diferents fases de restauració, entre els anys 1971 i 2019.

Aquestes intervencions han permès la recuperació del recinte fortificat i de les estructures de l'interior a fi d'evitar-ne la degradació i fer-lo comprensible i visitable. La darre-ra actuació, efectuada el 2019, ha consistit en l'adequació dels accessos públics a la sala principal i a la torre de llevant, i el desmuntatge del tancament reixat perimetral que havia protegit el monument durant els últims vint anys.

El castell de Boixadors (Sant Pere Sallavinera) l'any 1996

El castell en l'actualitat

Les esglésies romàniques

A partir de l'any 1000, les esglésies catalanes van començar a adoptar trets de l'arquitectura romànica. Progressivament, les voltes de canó de pedra es van generalitzar i van substituir cobertes de fusta, i els arcs de ferradura van donar pas als arcs de mig punt. La volta de canó va requerir la construcció de murs laterals gruixuts per sostenir-la, juntament amb arcs faixons.

Les esglésies de planta basilical amb tres naus van esdevenir les més abundants, i les més senzilles, en canvi, només en tenien una. Es van abandonar els absis rectangulars o trapezoidals per adoptar-ne d'altres de planta semicircular. Els interiors van ser decorats amb pintures de temàtica religiosa.

Des del bisbat d'Osona, Oliba va impulsar el primer art romànic mitjançant la reforma i construcció de nous temples. El 1038 va consagrar l'església de Santa Maria la Rodona i la catedral romànica de Sant Pere de Vic, de la qual avui es conserva l'esvelt campanar, la cripta i la canònica. També va assistir a la consagració de diferents esglésies, com ara la de Santa Maria de la Tossa de Montbui (cap al 1035), la de Sant Andreu de Castellcir (1038) o la de Santa Eulàlia de Riuprimer (1040).

Església de Santa Maria de la Tossa de Montbui (Santa Margarida de Montbui)

A continuació, es llisten les esglésies del temps d'Oliba restaurades per la Diputació de Barcelona:

1. Església de Sant Pere (Abrera)
2. Col·legiata de Sant Pere (Àger)
3. Església de Sant Martí del Congost (Aiguafreda)
4. Església de Santa Maria (Avià)
5. Església de Santa Eugènia de Relat (Avinyó)
6. Església de Santa Maria de Barberà (Barberà del Vallès)

7. Església de Sant Pere de les Puel·les (Barcelona)
8. Església de Sant Llàtzer (Barcelona)
9. Església de Sant Pau del Camp (Barcelona)
10. Esglésies de Taüll i Boí (Barruera)
11. Església de Sant Bartomeu de Mont-ras (Bigues i Riells)
12. Església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà)
13. Església de l'Assumpció (Bossòst)
14. Església de Santa Maria de Viladelleva (Callús)
15. Església del monestir de Sant Pere (Camprodon)
16. Església de Sant Feliu (Canovelles)
17. Ermita de Sant Andreu de la Serreta (Capolat)
18. Església de Sant Pau (Casserres)
19. Església de Sant Romà de la Clusa (Castell de l'Areny)
20. Església de Sant Vicenç de Rus (Castellar de n'Hug)
21. Església de Sant Feliu del Racó (Castellar del Vallès)
22. Església de Sant Andreu (Castellcir)
23. Església i priorat de Santa Maria (Castellfollit de Riubregós)
24. Església de Sant Pere (Castellfollit del Boix)
25. Església de Sant Andreu (Castellnou de Bages)
26. Església de Sant Jordi (Cercs)
27. Església de Sant Ponç de Corbera (Cervelló)
28. Església de Santa Maria (Cervelló)

29. Església de Sant Cugat dels Gavadons (Collsuspina)
30. Església de Santa Maria (el Bruc)
31. Església de Sant Cristòfol de la Castanya (el Brull)
32. Església de Sant Martí (el Brull)
33. Església de Sant Pere de Vallcàrquera (Figaró-Montmany)
34. Església de Santa Magdalena (el Pla del Penedès)
35. Església de Santa Magdalena del Pla (el Pont de Vilomara i Rocafort)
36. Església de Santa Maria de Matadars (el Pont de Vilomara i Rocafort)
37. Església de Santa Maria del Puig (Esparreguera)
38. Església de la Costa de Montseny (Fogars de Montclús)
39. Església de Santa Maria (Folgueroles)
40. Església de Sant Mamet de Bacardit (Fonollosa)
41. Església de Sant Pere i Sant Feliu (Gallifa)
42. Santuari de la Mare de Déu de Bruguers (Gavà)
43. Església de Sant Pere del Castell (Gelida)
44. Església de Sant Miquel de Turbians (Gisclareny)
45. Església de Sant Martí del Puig de la Baga (Gisclareny)
46. Església de Sant Pere de Mogrony (Gombrèn)
47. Església de Santa Cecília (Granera)
48. Església de Sant Vicenç (Gualba)
49. Església de Sant Martí de Brocà (Guardiola de Berguedà)
50. Església de Sant Genís de Gavarrós (Guardiola de Berguedà)

51. Església de Sant Climent de la Torre de Foix (Guardiola de Berguedà)
52. Església de Sant Jaume Sesoliveres (Igualada)
53. Església de Covet (Isona)
54. Església de la Doma (la Garriga)
55. Església de Sant Pere de Vilademàger (la Llacuna)
56. Església de Sant Martí (la Nou de Berguedà)
57. Església de Sant Miquel de Lillet (la Pobla de Lillet)
58. Catedral de Santa Maria de la Seu d'Urgell
59. Església de Sant Salvador de Vilanova d'Espoia (la Torre de Claramunt)
60. Ermita de Sant Valentí (les Cabanyes)
61. Església de Santa Coloma de Marata (les Franqueses del Vallès)
62. Església de Santa Maria (Lladó)
63. Església de Santa Maria de Llimiana
64. Església de Sant Vicenç (Lluçà)
65. Església de Sant Vicenç (Malla)
66. Església de Sant Julià de Vilamirosa (Manlleu)
67. Església de Santa Maria (Martorelles)
68. Església de Sant Pere (Masquefa)
69. Església de Santa Maria de Gallecs (Mollet del Vallès)
70. Església de Santa Cecília (Molló)
71. Església de Sant Pere de Reixac (Montcada i Reixac)
72. Església de Sant Martí (Montclar)
73. Església de Santa Maria (Montmeló)

74. Església de Sant Esteve de Múnter (Muntanyola)
75. Església de Sant Martí (Mura)
76. Església de Sant Cugat del Racó (Navàs)
77. Església de Sant Pere de Graudescales (Navès)
78. Església de Sant Miquel (Olèrdola)
79. Església de Sant Esteve (Olius)
80. Església de Sant Andreu (Oristà)
81. Església de Santa Maria (Palau-solità i Plegamans)
82. Església de Santa Maria (Piera)
83. Església de Sant Salvador (Polinyà)
84. Església de Sant Joan de la Muntanya (Pontons)
85. Església de Sant Martí (Puig-reig)
86. Església de Sant Pere i Sant Fermí (Rellinars)
87. Església de Sant Pere d'Ardesa (Rubió)
88. Antiga parròquia de Sant Joan de Fàbregues (Rupit i Pruit)
89. Església de Sant Vicenç de Verders (Sabadell)
90. Església de Sant Martí de Biure (Sagàs)
91. Església de Santa Maria de Cornet (Sallent)
92. Església de Sant Miquel de Serra-sanç (Sallent)
93. Església de Sant Jaume de Rifà (Sant Antoni Vilamajor)
94. Església de Sant Ponç (Sant Celoni)
95. Ermita de Sant Martí de Pertegàs (Sant Celoni)

96. Església de Sant Adjutori (Sant Cugat del Vallès)
97. Església de Sant Feliu (Sant Feliu Sasserra)
98. Església de Sant Cebrià de les Cabanyes (Sant Fost de Campsentelles)
99. Església de Sant Esteve de Montner (Sant Jaume de Frontanyà)
100. Església de Sant Jaume (Sant Jaume de Frontanyà)
101. Església de Sant Joan Samora (Sant Llorenç d'Hortons)
102. Església del Castell (Sant Martí de Centelles)
103. Església de Sant Pere de Valldeneu (Sant Martí de Centelles)
104. Església de Sant Martí (Sant Martí Sarroca)
105. Església de Sant Julià de Coaner (Sant Mateu de Bages)
106. Església de Sant Pere i Torre Roja (Sant Pere de Vilamajor)
107. Església de Sant Benet d'Espells (Sant Sadurní d'Anoia)
108. Església de Sant Sadurní d'Osormort
109. Església de Sant Sadurní de Salelles (Sant Salvador de Guardiola)
110. Església de Sant Vicenç (Sant Vicenç de Torelló)
111. Església de Santa Eugènia (Santa Eugènia de Berga)
112. Església de Santa Eulàlia (Santa Eulàlia de Riuprimer)
113. Església de Sant Cristòfol de Ronçana (Santa Eulàlia de Ronçana)
114. Església de Santa Margarida (Santa Margarida i els Monjos)
115. Església de Sant Feliu de Terrassola (Santa Maria d'Oló)
116. Església de Sant Miquel de Terradelles (Santa Maria de Merlès)
117. Campanar de Sant Menna (Sentmenat)

118. Catedral de Santa Maria de Solsona
119. Santuari de la Mare de Déu de la Font Santa (Subirats)
120. Església de la Mare de Déu del Roser (Súria)
121. Església de Santa Maria (Tagamanent)
122. Església de Santa Maria (Tamarit)
123. Església de Sant Esteve (Tavèrnoles)
124. Església de Sant Miquel de Sorerols (Tavertet)
125. Església de Sant Cristòfol (Tavertet)
126. Església de Sant Andreu del Castell (Tona)
127. Església de Sant Esteve (Tordera)
128. Església de Sant Marçal de Terrassola (Torrelavit)
129. Santuari de Santa Maria de Foix (Torrelles de Foix)
130. Església de Sant Pere Desvim (Veciana)
131. Catedral de Sant Pere de Vic
132. Església de Santa Maria (Vilabertran)
133. Ermita de la Mare de Déu de Sales (Viladecans)
134. Església de Sant Miquel de Toudell (Viladecavalls)
135. Església de Sant Romà (Vilanova de Sau)

Santa Maria de Matadars

Després de les ràtzies sarraïnes que devastaren el territori del Bages a principis de l'any 1000, el bisbe Oliba –juntament amb la comtessa de Barcelona, Ermessenda de Carcassona– va promoure la reconstrucció de les parròquies destruïdes, entre les quals la de Santa Maria de Matadars.

L'església de Santa Maria de Matadars o del Marquet està situada a l'oest del terme municipal del Pont de Vilomara i Rocafort, aïllada i enlairada sobre una terrassa fluvial a la riba esquerra del Llobregat.

Es té notícia de la primera ocupació del lloc de Matadars en l'època romana per una sèrie de vestigis (segle I dC) relacionables amb una vil·la. L'església pot datar-se dels darrers dècennis del segle IX o dels primers del segle X pels trets constructius, com l'arc de ferradura del presbiteri –d'arrel preromànica. D'aquest temple, que va ser estudiat per Josep Puig i Cadafalch i que originalment devia tenir tres naus, ens ha arribat, bàsicament, la capçalera.

L'any 1003, quan Oliba tenia trenta-dos anys, l'edifici hauria patit un incendi durant la incursió sarraïna d'Abd al-Malik, fill d'Almansor. Cap al segon quart del segle XI, la nau va ser reconstruïda amb el nou estil romànic. La reforma va suposar la substitució de les tres naus inicials per una de sola, coberta amb volta de canó.

L'església és un edifici ben conegut –sobretot per la seva capçalera preromànica– i, atès el seu interès, va ser objecte d'atenció del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, que va fer obres de restauració de la coberta i de l'exterior els anys 1934 i 1935. Tenia la coberta destrossada i una vegetació paràsita exuberant d'arbres i arbusts per tot arreu que malmetia murs i voltes. L'any 1962 hi va tornar a actuar amb obres de manteniment.

A partir de la primera meitat del segle XX, va passar a diverses mans privades, que van realitzar obres de manteniment i de modificació de l'entorn que, al cap dels anys, van comprometre l'estabilitat de la construcció.

L'SPAL hi va tornar a actuar entre 2003 i 2010 a petició municipal, per tal de preservar la imatge del temple en els seus valors històrics i arquitectònics i de poder fer una lectura del monument en la seva evolució constructiva al llarg dels segles. Així, es van reparar les cobertes, es van consolidar l'estructura i la volta de la nau amb les seves pintures i es van recuperar la capella nord i l'entorn immediat del temple.

L'església de Matadars (El Pont de Vilomara i Rocafort) el 1934

L'església el 2010

Els monestirs del romànic

La conquesta franca del nord de l'actual territori català va afavorir, al llarg del segle IX, el sorgiment de nous monestirs, en bona part originats per petites comunitats d'eremites que van decidir viure conjuntament i adoptar la regla de sant Benet, que en va substituir d'altres de tradició visigoda. Es tractava d'un corpus de normes que regulava la vida monàstica i l'espai en què s'havia de desenvolupar, i que es va estendre per grans monestirs d'Europa, com per exemple Cluny i Sant Gal.

En temps d'Oliba, els monestirs catalans disposaven d'una església i altres estances –com ara el dormitori, el refector o la biblioteca– distribuïdes al voltant del claustre –un pati porticat de planta quadrangular que exercia de centre operatiu i de lloc de meditació i descans.

L'any 1008, Oliba va ser nomenat abat dels monestirs de Cuixà i de Ripoll –cinc anys després d'integrar-se a la comunitat monàstica del segon– i va propiciar la reforma d'aquests recintes segons els preceptes de l'art romànic.

També va ser l'artífex de la fundació dels monestirs de Santa Maria de Montserrat (1025) i de Sant Miquel de Fluvià (1045), i va cedir el seu secretari, el monjo Arnau, per ser l'abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols (1043).

Abans de dedicar-se a la vida religiosa, com a membre d'una de les famílies comtals catalanes més importants, va fer diverses donacions a monestirs del Berguedà, com ara els de Serrateix o Sant Llorenç prop Bagà.

El monestir de Sant Miquel de Cuixà (Codalet, Conflent)

A continuació, es llisten els monestirs del temps d'Oliba restaurats per la Diputació de Barcelona:

1. Monestir de Sant Sebastià dels Gorgs (Avinyonet del Penedès)
2. Claustre del monestir de Sant Salvador (Breda)
3. Monestir de Sant Miquel de Cuixà (Codalet, Conflent)
4. Monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà)
5. Monestir de Santa Maria (l'Estany)
6. Monestir de Santa Maria de Lillet (la Pobla de Lillet)
7. Monestir de Sant Pere de Casserres (les Masies de Roda)
8. Monestir de Santa Maria (Lluçà)
9. Monestir de Sant Llorenç del Munt (Matadepera)
10. Monestir de Montserrat (Monistrol de Montserrat)
11. Monestir de Santa Maria (Ripoll)

12. Monestir de Sant Cugat (Sant Cugat del Vallès)

13. Monestir de Sant Feliu de Guíxols (Sant Feliu de Guíxols)

14. Monestir de Santa Maria de Serrateix (Viver i Serrateix)

El monestir de Sant Llorenç prop Bagà

La comunitat que vivia al lloc de Sant Llorenç prop Bagà va adoptar la regla de sant Benet quan la casa comtal d'Oliba, de Cerdanya-Besalú, li donà protecció –des de mitjan segle x. L'any 983 es consagrà la basílica romànica del nou monestir de Sant Llorenç, acte al qual va assistir Oliba, encara infant.

El monestir de Sant Llorenç prop Bagà està situat al municipi de Guardiola de Berguedà, en un altiplà a ponent de la vila des d'on domina l'aiguabarreig del Bastareny i el Llobregat.

La primera comunitat monàstica estava formada per eremites que van ocupar les coves del cingle de l'indret i que al segle vi –o vii– hi van bastir una esglésiola a prop, amb necròpolis. Al segle x, s'hi van establir monjos benedictins, que van construir l'església segons el model de basílica carolíngia. A l'inici del segle xi, es va construir un porxo davant la façana principal, sobre el qual es devia aixecar un campanar, i es va afegir el claustre, les dependències monacals i dues absidioles a l'església. Durant el tercer quart del segle xii, es va construir una tribuna que ocupa la meitat occidental de la nau central del temple.

El terratrèmol del 2 de febrer de 1428 va afectar greument les dependències monacals. L'església va restar la meitat de llarga que la primitiva i, a causa de dificultats econòmiques, la reconstrucció parcial del conjunt es va fer esperar fins a la dècada de 1620. Aleshores, es va bastir el priorat i altres dependències agropecuàries. A mitjan segle xviii, es va enderrocar i colgar de terra la majoria dels cossos perifèrics, i el priorat va quedar reduït a un sol cos amb l'aparença d'una casa de pagès.

L'any 1967, damunt les restes d'aquest edifici es va construir una casa de colònies, que va ser desmuntada l'any 2002 en el decurs de les obres de restauració dutes a terme per l'SPAL.

L'any 1982, la parròquia i el poble van sol·licitar a la Diputació de Barcelona la restauració del monument. La restauració va tenir dues etapes: la primera, de 1982 a 1988, i la segona, de 1996 a 2008. En totes dues es van fer excavacions arqueològiques, tant dels espais interiors com de l'entorn, per conèixer l'abast de les restes colgades dins del perímetre original del monestir. El 1983 es va recuperar l'espai de la cripta –que estava ple de runa–, es va restaurar el campanar amb una nova coberta i es va refer la teulada del temple.

Entre els anys 1984 i 2008, a més de la recerca arqueològica, es van dur a terme els estudis històrics documentals i artístics que van ajudar a completar la història del monestir i de la seva dinàmica econòmica a través de les edificacions de l'entorn, com ara les basses i els molins. El 1988, es va recuperar l'alçària interior original de les naus laterals de l'església en treure la subdivisió horitzontal del segle XVII.

La segona fase d'obres (1996-2008) va permetre la recuperació del volum inicial de l'església per tornar la contemplació de l'espai interior tal com era al segle XV, presidit per la tribuna cripta de la nau central. També es van restaurar les ales del claustre que quedaven dempeus o en ruïnes. Així, amb la recuperació material i de l'espai arquitectònic, el monestir va recobrar la significació que havia assolit en el passat.

El monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà) el 1982

El monestir el 2008

**Diputació
Barcelona**

Àrea d'Infraestructures
i Espais Naturals

Servei de Patrimoni Arquitectònic Local

C/ Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge, planta baixa
08036 Barcelona